

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Таама Аль Атабі Аяд Хаяві

УДК: 378.937+378.126

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

Інжестойкова Валентина Олексіївна,

Державний заклад «Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського», доцент кафедри сімейного та естетичного виховання

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Гриньова Валентина Миколаївна,

Харківський національний педагогічний

університет імені Г. С. Сковороди,

Навчально-науковий інститут

педагогіки і психології,

заступник директора

кандидат педагогічних наук, доцент

Ткачук Олег Володимирович,

Державний заклад «Південноукраїнський

національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»,

доцент кафедри графіки, прикладного

мистецтва та методики художнього навчання

Захист дисертації відбудеться «22» травня 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий « 13 » квітня 2012 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.С.Трифорова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перетворення, що відбулися в Україні в ідеологічній, соціально-економічній та духовній сферах, зумовлюють необхідність нового підходу до оцінки рівня професійної підготовки спеціалістів і передбачають розвиток творчого мислення, прагнення до саморозвитку, що, у свою чергу, є ознаками високої професійної майстерності і художньої культури. Провідним завданням освітнього процесу на сучасному етапі є підготовка компетентного, творчо розвиненого, духовно багатого, здатного цілеспрямовано реалізовувати свої можливості в художньо-творчій та професійній діяльності вчителя образотворчого мистецтва.

Удосконалення підготовки майбутніх бакалаврів спеціальності 6.020205 «Образотворче мистецтво» зорієнтоване на виконання директивних документів уряду в галузі освіти і культури, зокрема Законів України «Про мови в Україні», «Про освіту», «Про вищу школу», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст., концептуальних засад розвитку української культури, вихідними положеннями яких є відродження й розвиток національного образотворчого мистецтва та культури, доступності освіти, підвищення соціального значення і престижу знань, професіоналізації, гуманізації, неперервності в підготовці спеціалістів, еквівалентності вищої освіти світовим вимогам.

На сучасному етапі питання професійної підготовки майбутніх педагогів досліджували українські (О. Біла, А. Богуш, І. Богданова, І. Зязюн, М. Євтух, Е. Карпова, Н. Кічук, Л. Кондрашова, А. Кузмінський, З. Курлянд, А. Линенко, Н. Ничкало, І. Пальшкова, М. Резніченко, М. Солдатенко, В. Струманський, О. Цокур, Р.Хмелюк, Г. Яворська та ін.) і зарубіжні (М.Дьяченко, К. Дурай-Новакова, Н. Кузьміна, О. Сластьонін, А. Хуторської, О. Щербаков та ін.) науковці.

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі зорієнтований на вирішення таких завдань, як підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва і максимальне розкриття його особистісного потенціалу. Окремі аспекти професійної підготовки студентів художньо-графічних факультетів до педагогічної діяльності висвітлювались у працях В.Гриньової, В. Зінченко, Є. Ігнат'єва, В. Киреєнко, В. Кузіна, В. Лебедко, С. Ломова, М. Ростовцева, М. Терент'єва, О. Ткачука, Є. Шорохова та ін.

Одним із видів художньої діяльності є графічна діяльність як специфічний вид художньо-творчої діяльності, що розглядається в дослідженнях А. Богомолова, Г. Бренькової, О. Генисаретського, В. Глазичева, Є. Ладигіна, Р. Мухутдінова, М. Постнікова, С. Серова, В. Сидоренко, С. Хан-Магомедова, Є. Черневич. Підготовку спеціалістів у галузі графічного дизайну висвітлено у працях Н. Алексахіна, А. Близнюка, Л. Бринцева, А. Павлова, В. Стрельченко, В. Шклярєва та ін. Натомість проблема формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва досліджена недостатньо.

Незважаючи на високі вимоги до підготовки випускників-бакалаврів, у педагогічній практиці наявні певні суперечності між: необхідністю підвищення ефективності процесу формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва і недостатньою

розробленістю теоретичних та методичних аспектів цієї проблеми; можливостями художньої графіки у формуванні професійно-художньої культури та її недостатнім використанням у процесі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Необхідність розв'язання означених суперечностей зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Професійно-педагогічні засади підготовки фахівців» (№ 0105U000190), що входить до плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджувалася проблема формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Тема дисертації була затверджена вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 2 від 30 вересня 2010 року) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології при НАПН України (протокол № 6 від 14 червня 2011 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й апробувати експериментальну модель формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Визначити й науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «професійно-художня культура майбутнього вчителя образотворчого мистецтва», уточнити поняття «професійно-художня діяльність», «графічна діяльність».
2. Виявити компоненти, критерії, показники їх прояву, схарактеризувати рівні сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.
3. Визначити педагогічні умови формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.
4. Розробити й експериментально апробувати модель формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.

Об'єкт дослідження: професійно-художня діяльність майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.

Гіпотеза дослідження: формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: усвідомлення студентами професійно-художньої культури як багатоаспектного явища й цілісної системи загального й культурного розвитку особистості; інтеграція спеціальних

навчальних дисциплін із дисциплінами гуманітарної і професійно-практичної підготовки, необхідних у подальшій художньо-творчій, педагогічній діяльності; занурення студентів в активну, творчу, художньо-графічну, професійно спрямовану діяльність.

Методи дослідження: для вирішення поставлених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези дослідження використано загальнонаукові методи теоретичного рівня: вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої і методичної літератури з проблеми формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва; узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних для побудови моделі та визначення педагогічних умов формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва; узагальнення передового досвіду та методи емпіричного дослідження (анкетування, спостереження, бесіди, вивчення практичної діяльності студентів під час проходження педагогічної практики, самооцінка, психологічні методики, тести, питальники тощо) для розробки і перевірки методики формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) з метою перевірки дієвості моделі реалізації педагогічних умов формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики для визначення ефективності методики формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.

Базою дослідження виступили художньо-графічний факультет Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» і Бабілонський університет мистецтв (Ірак). Експериментальним дослідженням було охоплено 246 студентів. У формувальному експерименті взяли участь 126 майбутніх учителів.

Наукова новизна дослідження: вперше визначено сутність і структуру (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операціональний компоненти) професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва; науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності (усвідомлення студентами професійно-художньої культури як багатоаспектного явища й цілісної системи загального й культурного розвитку особистості; інтеграція спеціальних навчальних дисциплін із дисциплінами гуманітарної і професійно-практичної підготовки, необхідних у подальшій художньо-творчій, педагогічній діяльності; занурення студентів в активну, творчу, художньо-графічну, професійно спрямовану діяльність), що реалізовувалися поетапно (орієнтувальний, діяльнісний, оцінний етапи); визначено критерії й показники: професійна спрямованість (розуміння цілей професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва; задоволеність професійним вибором; усвідомлення цінності професійних знань та вмінь у педагогічному процесі), мистецтвознавчий (наявність у студентів знань з історії мистецтва; вміння

оцінювати твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; обізнаність із культурою народу, його традиціями), рефлексивно-творчий (прояви творчої активності, вміння ставити й самостійно вирішувати завдання професійно-художньої діяльності (рефлексивні, прогностичні, організаційні, коригувальні); вміння використовувати в роботі інноваційні технології); схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва; розроблено експериментальну модель формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності; уточнено поняття «професійно-художня діяльність», «графічна діяльність». Подальшого розвитку набула методика художньо-графічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено й експериментально апробовано методику діагностики рівнів сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва, розроблено інтегративний курс з дисципліни «Художня графіка», методику формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності. Матеріали дослідження, що стосуються опису способів реалізації педагогічних умов формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва, можуть використовуватись у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації, у системі післядипломної педагогічної освіти. Основні висновки дисертації можуть бути рекомендовані для широкого кола вчителів, студентів, магістрантів для написання курсових, дипломних та магістерських робіт, викладачів вищої школи, аспірантів у ході підготовки наукових статей, підручників, методичних рекомендацій тощо.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (акт про впровадження № 1 від 5 вересня 2011 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (акт про впровадження № 2 від 01 жовтня 2011 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (акт про впровадження № 5 від 06 жовтня 2011 р.), Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (акт про впровадження № 2 від 10 жовтня 2011 р.), Бабілонського університету мистецтв (Ірак) (акт про впровадження № 6 від 12 жовтня 2011 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечено методологічною і теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, доцільним поєднанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, адекватних його меті, завданням, предмету і гіпотезі; порівняльним аналізом даних, одержаних за допомогою різноманітних методів дослідження, що мають репрезентативний характер.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідалися на VII міжнародній («Стратегия качества в промышленности и образовании» (Варна,

2011р.)), всеукраїнських («Декоративно-прикладне мистецтво в національній системі художньо-педагогічної освіти: досвід і перспективи» (Одеса, 2010р.), «Становлення особистості професіонала: перспективи і розвиток» (Одеса, 2012р.)), міжнародній «Становлення особистості професіонала: перспективи і розвиток», (Одеса, 2012 р.) науково-практичних конференціях.

Основні результати дослідження висвітлено в 7 публікаціях автора, з них 4 – у фахових виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 186 сторінок. У тексті вміщено 27 таблиць, 7 рисунків, що займають 2 сторінки основного тексту. У списку використаних джерел 274 найменування. Додатки викладено на 56 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання дослідження; схарактеризовано методи роботи; розкрито наукову новизну, практичну значущість дисертації; подано дані щодо апробації, впровадження одержаних результатів і структури роботи.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади формування в майбутніх учителів образотворчого мистецтва професійно-художньої культури**» проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, мистецтвознавчу та навчально-методичну літературу з проблеми дослідження, визначено сутність і структуру феномена «професійно-художня культура майбутніх учителів образотворчого мистецтва»; уточнено поняття «професійно-художня діяльність», «графічна діяльність», визначено сутність діяльності вчителя образотворчого мистецтва та роль графічної діяльності у формуванні професійно-художньої культури; обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.

Професійно-художню діяльність розуміємо як особливий вид художньої діяльності, що виражається в художньому способі сприймання, пізнання, втілення в матеріалі відповідно до естетичних принципів і закономірностей розвитку образотворчого мистецтва. Для професійно-художньої діяльності характерними є: наявність художньо-естетичної спрямованості особистості, ідеї, задуму; спеціальних здібностей і психологічних якостей, сприятливих умов для творчості, соціокультурна або особистісна значущість діяльності; а також отримання передбачуваного результату.

В основі професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва лежить художня діяльність, що розглядається як діяльність, у процесі якої створюється і сприймається витвір мистецтва. Художня діяльність включає в себе різні види людської діяльності (перетворювальну, пізнавальну, оцінну, виховну, комунікативну, ігрову, графічну та ін.), завдяки наявного в них естетичного аспекту. Центральна ланка художньої діяльності – витвір мистецтва. За допомогою мистецтва

відбувається художнє пізнання й художня оцінка світу, створюється нова художня реальність.

Метою занять художньою графікою є закріплення і поглиблення набутих студентами знань і навичок на заняттях з рисунку, композиції та живопису, вироблення вмінь їх творчого застосування, а також розвиток естетичних уявлень у процесі творчості. Зростання професійного рівня в оволодінні художньою графікою забезпечує найбільш ефективне формування творчих здібностей майбутнього спеціаліста, стимулює натхнення і нові задуми, необхідні для подальшої художньої творчості педагога.

Професійно-художня культура вчителя образотворчого мистецтва є багатограним поняттям, що містить у собі як загальну культуру особистості, так і професійно-педагогічну та художню. Своєрідним різновидом і домінантою професійно-художньої культури студентів є художня культура, рівень якої залежить від ступеня художньої освіченості, широти інтересів у сфері діяльності, глибини її розуміння і розвиненої здатності адекватної оцінки художніх достоїнств творів. Професійно-художня культура вчителя образотворчого мистецтва має свої складові, структуру й характерні ознаки та дозволяє здійснювати педагогічну діяльність з урахуванням набутих професійно-художніх досягнень ціннісних орієнтацій, що визначають їхнє емоційно-естетичне ставлення до довкілля і здатність передавати свої знання, вміння, навички підростаючому поколінню як людині культури.

За своїм походженням і змістом професійна культура і художня культура є похідним від феномена «культура» і самостійним спрямуванням у розвитку діяльності людини, яка виконує в загальному контексті культури функцію збереження людського досвіду, його цінностей. Професійно-художню культуру майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядаємо як особливий різновид культури суспільства, в якому сконцентрований досвід спеціальної суспільно організованої практики навчання і виховання підростаючого покоління у закладах освіти для реалізації способів педагогічної та професійної діяльності і способів оволодіння художньою діяльністю.

До структури професійно-художньої культури особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва входять: мотиваційно-ціннісний (мета – мотив – оцінка), когнітивний (потреби – інтерес – знання) й операціональний (засоби (методи) – операції – результат) компоненти.

Зміст мотиваційно-ціннісного компонента утворюють художні цінності, які виступають мотивами художньої діяльності, й оцінками, що є «полюсами» ціннісного ставлення студентів до мистецтва, художньої діяльності та її продуктів; когнітивний компонент охоплює знання про мистецтво, досвід художньої діяльності, професійну компетентність; зміст операціонального компонента утворюють художній досвід, художня діяльність, художні вміння, набуті у процесі практичної діяльності.

Педагогічними умовами формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва було визначено: усвідомлення студентами професійно-художньої культури як багатоаспектного явища й цілісної системи загального й культурного розвитку особистості; інтеграція спеціальних навчальних дисциплін із дисциплінами гуманітарної і

професійно-практичної підготовки, необхідних у подальшій художньо-творчій, педагогічній діяльності; занурення студентів в активну, творчу, художньо-графічну, професійно спрямовану діяльність.

У другому розділі «**Експериментальне дослідження формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва**» визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва; розроблено й експериментально апробовано методику діагностування зазначеної якості та модель формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності; подано результати констатувального й формувального етапів дослідження.

Критеріями сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва було обрано: професійна спрямованість з такими показниками: розуміння цілей професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва; задоволеність професійним вибором; усвідомлення цінності професійних знань та вмінь у педагогічному процесі; мистецтвознавчий, показниками якого є: наявність у студентів знань з історії мистецтва; вміння оцінювати твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; обізнаність із культурою народу, його традиціями; рефлексивно-творчий із показниками: прояви творчої активності; вміння ставити й самостійно вирішувати завдання професійно-художньої діяльності (рефлексивні, прогностичні, організаційні, коригувальні); вміння використовувати в роботі інноваційні технології.

Відповідно до критеріїв і показників схарактеризовано 3 рівні сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва: високий, середній, низький.

Низький рівень характерний для майбутніх учителів образотворчого мистецтва, які не усвідомлюють цінності професійних знань; вони не готові до вирішення завдань практичної спрямованості; в них відсутні знання у галузі історії образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва; вони не вміють аналізувати й оцінювати дитячі роботи, не розуміють культуру народу, його традиції. Їхні роботи характеризуються репродуктивним характером художньої діяльності. Майбутні вчителі образотворчого мистецтва не усвідомлюють необхідність удосконалення професійно-особистісних якостей. Їхня самооцінка неадекватна, вони формально ставляться до культурної професійно-художньої діяльності.

Середній рівень: наявний для студентів, у яких спостерігається тенденція до усталеного ціннісного ставлення до професії; вони усвідомлюють роль професійних знань; однак не завжди успішно вирішують прогностичні завдання щодо планування своєї діяльності, не можуть передбачити її результати. У сфері суміжних навчальних дисциплін студенти володіють необхідним теоретичним і практичним матеріалом, проте не завжди адекватно аналізують твори образотворчого й декоративно-ужиткового мистецтва й оцінюють дитячі роботи, припускаються неточностей у розумінні художнього образу у процесі його аналізу; водночас розуміють

національну культуру народу, його традиції. У них спостерігається недостатня творча активність у межах професійно-художньої діяльності й переходу від репродуктивних форм до пошукових; вони усвідомлюють, хоча й епізодично необхідність удосконалення професійно-особистісних якостей.

Високий рівень характерний для майбутніх учителів образотворчого мистецтва, в яких наявні такі професійні якості, як: усталене позитивне ставлення до професійної діяльності, усвідомлення цінності професійних знань, умінь та навичок, розуміння професійно-художньої культури як багатоаспектного явища, наявність знань у галузі історії мистецтва і культури, вони впевнено оперують поняттями (термінологією) суміжних дисциплін (культурології, філософії естетики, педагогіки тощо), обізнані із цінностями світової культури, вільно їх інтегрують у практичну діяльність. Студенти вміють ураховувати й гармонійно поєднувати світові, національні, регіональні особливості прояву культури в навчально-виховній роботі, зберігати і розвивати культурно-історичні традиції рідного краю, об'єктивно аналізують твори образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, дитячі роботи, вміють бачити в них художній образ; майбутні вчителі образотворчого мистецтва відрізняються наявністю художнього смаку, розвиненого абстрактного та просторового мислення, знаннями закономірностей художнього процесу, творчим підходом до вирішення поставлених завдань, самостійністю, використанням у роботі інноваційних технологій.

За результатами констатувального етапу експерименту з'ясувалося, що низький рівень був у 35,5 % респондентів ЕГ і 35,3 % КГ; середній рівень – у 46,2 % студентів ЕГ і КГ; високий рівень – 18,3 % майбутніх учителів ЕГ і 18,5 % КГ.

На формуальному етапі було розроблено експериментальну модель формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності, що відбувалася поетапно. Зазначимо, що цілеспрямована робота з формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності передбачала практичне впровадження визначених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов, які повинні були сприяти оновленню змісту, а також активізації методів і форм організації навчальної та позанавчальної діяльності студентів експериментальних груп. У контрольних групах навчання здійснювалося за традиційною програмою.

На першому (орієнтувальному) етапі формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва впроваджувалася така педагогічна умова як «усвідомлення студентами професійно-художньої культури як багатоаспектного явища й цілісної системи загального й культурного розвитку особистості». На цьому етапі застосовувалися міжпредметні зв'язки з дисциплінами: «Історія світового та українського мистецтва», «Культурологія», «Філософія», «Педагогіка», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Психологія», «Релігієзнавство» тощо. Так, наприклад, на занятті з педагогіки розглядалися питання професійних і особистісних якостей сучасного вчителя образотворчого мистецтва. У ході дискусії студенти обговорювали такі

питання: «Вчитель образотворчого мистецтва – який він?», «Чи потрібні уроки малювання у школі?», «Наскільки малювання є важливим предметом у школі?», «Чому музеї відвідують «під натиском?» та ін.. Було конкретизовано напрями здійснення міжпредметних зв'язків, а саме: узгодженість викладання різних дисциплін у такий спосіб, щоб вивчення одних предметів сприяло підготовці до вивчення інших; усунення дублювання одних і тих самих питань на заняттях суміжних дисциплін; розкриття взаємозв'язку явищ, що вивчаються на різних предметах; формування професійних умінь і навичок у художній образотворчій діяльності. На цьому етапі активно використовувалися діалогові методи: лекції-дискусії «Навіщо нам мистецтво?», «Професія вчителя образотворчого мистецтва сьогодні», лекції-бесіди «Краса і правда в мистецтві», «Традиції й новаторство в мистецтві», вирішувалися репродуктивно-пошукові графічні завдання («Стилізація рослинних форм», «Лінійне зображення композиції натюрморту» та ін.), практикувались індивідуальні консультації.

На практичних заняттях з образотворчого мистецтва з методикою викладання активно застосовувалися ділові ігри («Моя професія – вчитель образотворчого мистецтва», «Комп'ютерна графіка на уроках образотворчого мистецтва» та ін.), що сприяло осмисленню студентами практичної значущості матеріалу, який вивчався, а також формуванню професійної та художньої культури, що виявлялось у здатності інтегрувати наявний особистісний навчальний і професійний досвід для вирішення завдань під час проведення уроків з образотворчого мистецтва.

На другому (діяльнісному) етапі реалізовувалися друга «інтеграція спеціальних навчальних дисциплін із дисциплінами гуманітарної і професійно-практичної підготовки, необхідних у подальшій художньо-творчій, педагогічній діяльності» і третя «занурення студентів в активну, творчу, художньо-графічну, професійно спрямовану діяльність» педагогічні умови. Так, у процес викладання спеціальних дисциплін були включені завдання, для виконання яких студентам необхідно було актуалізувати знання не тільки графічних, а й 2-3 суміжних навчальних дисциплін. Вивчення графічних дисциплін здійснювалося згідно з модифікованою навчальною програмою з урахуванням професійної та художньої спрямованості дисциплін зі спеціальності. На цьому етапі активно використовувалися методи проблемного навчання, як-от: «Назви автора і назву твору образотворчого мистецтва», «Порівняй й проаналізуй два твори»; здійснювалася групова та індивідуальна робота з виконання творчих завдань, за результатами виконання яких організовувалися виставки й огляди. Поточний і проміжний контроль проводився за допомогою комп'ютерного тестування, самоконтроль студенти здійснювали за критеріями, визначеними викладачем, що сприяло формуванню позитивного ставлення до педагогічної діяльності й усвідомленню значущості професійно-художньої культури в майбутній педагогічній діяльності.

У дослідженні було розроблено інтегративний курс з дисципліни «Художня графіка», розрахований на 36 годин. Метою інтегративного курсу є професійна підготовка спеціаліста в галузі мистецтва художньої графіки з високим рівнем культури, майстерності, здатності відносно

самостійного вирішення завдань художньої і професійної діяльності. Результатом інтегрованого навчання було формування у студентів цілісної системи професійної підготовки, засвоєння й подальша реалізація інтегративних знань, що характеризується високим рівнем узагальнення, підвищенням мотивації навчання, становленням їхньої суб'єктності в навчальному процесі, усталеним професійним інтересом до керівництва художньо-творчою діяльністю учнів; актуалізацією теоретичних знань, практичних умінь і навичок у галузі художньо-творчої діяльності. Отже, зазначена педагогічна умова дозволила забезпечити позитивний вплив інтеграції на всі складові науково-педагогічного процесу і насамперед на самого студента – майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Наступна педагогічна умова «занурення студентів в активну, творчу, художньо-графічну, професійно спрямовану діяльність» передбачала організацію творчої самостійної роботи студентів і виконання завдань міждисциплінарного характеру; створення педагогічно комфортного середовища, що забезпечувало б ефективність і результативність процесу творчої самостійності студентів, організацію індивідуальної ситуації успіху, самореалізацію майбутніх учителів. Творча навчальна активність – це суб'єктивний бік навчальної праці студента, відображення потреб, інтересів, здібностей, вольових зусиль, емоційного ставлення. Важливими в цьому аспекті є зміст матеріалу, що вивчається, характер діяльності. Творча активність взаємопов'язана з розвитком самостійності і передбачає максимальний прояв індивідуальності. Занурення студентів у творчу активну діяльність забезпечить накопичення знань, фонду розумових прийомів, операцій мислення (спостереження, порівняння, аналіз і синтез, абстракція, узагальнення й конкретизація); прийомів усвідомленого запам'ятовування (складання плану, тез тощо); перенесення раніше засвоєних знань, умінь і навичок на вирішення нових завдань.

Включення студентів у творчу, професійно-художню діяльність розуміємо як діяльність студентів, спрямовану на засвоєння програмного матеріалу через створення власних творчих робіт, виховання особистісних якостей і набуття досвіду педагогічної діяльності.

Виділення і структуризація теоретичного матеріалу здійснювалося під час самостійної роботи студентів у вигляді рефератів і текстів, які вони відшукували за допомогою мережі Інтернет, роботи в бібліотеках з першоджерелами та ін.. Уся інформація, яку знаходили студенти, поступово й послідовно узагальнювалася в єдиному упорядкованому тексті, який відбивав загальну структуру і зміст професійно-художньої культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Семінарські заняття проводились у формі дискусій («Мистецтво як система образів», «Мистецтво – вчитель – студент»), захисту рефератів («Художній образ у мистецтві графіки», «Принципи побудови графічної композиції» та ін.), мозкового штурму. Використовувались активні методи: комбінаторики, аналогії, асоціації, інверсії, і метод «типових помилок», метод дослідницького засвоєння графічної художньо-образної системи створення композиції.

На практичних заняттях студенти оволодівали прийомами створення графічних композицій,

використовуючи досвід роботи художньо-педагогічних навчальних закладів Іраку, наприклад, із літер свого імені або прізвища необхідно було створити виразний образ, що нагадує живі істоти (птахи, риби, тварини тощо).

Відмінність дидактичного аспекту навчання художньої графіки полягала в особливості організації занять, які здебільшого передбачали індивідуалізацію навчання студентів. Методичні завдання були спрямовані на формування в майбутніх учителів образотворчого мистецтва образного сприйняття, всебічне пізнання й усвідомлення зображувальних способів дій у навчально-творчій діяльності.

У формуванні професійно-художньої культури і розвитку графічного мислення студентів активно використовувалися творчі завдання «Образи в асоціаціях», які передбачали вміння студентів виразити і знайти індивідуальний стиль, техніку виконання, показати власний світогляд на обрану тематику («Мій світ», «Природа і я», «Майбутнє Землі, «Моя країна» і т. ін.).

На третьому – оцінному етапі формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва відбувалося на педагогічній практиці, під час проходження якої студенти виконували індивідуальні завдання з метою поглиблення умінь і навичок щодо самостійного вирішення педагогічних, науково-методичних й організаційних завдань професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва. Під час складання індивідуальних завдань ураховувалися конкретні умови навчального закладу з метою вивчення питань зі спеціальності, а також передового педагогічного досвіду. Окрім того з учнями організовувалися екскурсії до художніх музеїв, відвідування виставок і т. ін.

Для визначення результативності моделі формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності було здійснено порівняння одержаних результатів в ЕГ і КГ на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні результати рівнів сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва на констатувальному і прикінцевому етапах (%)

Групи	Етапи	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
ЕГ	констатувальний	18,3	46,2	35,5
	прикінцевий	42,3	53	4,7
КГ	констатувальний	18,5	46,2	35,3
	прикінцевий	25	53	22

Як видно з таблиці, після проведення експериментальної роботи високого рівня сформованості професійно-художньої культури досягли 42,3 % респондентів ЕГ (було – 18,3 %) і 25 % КГ (було – 18,5 %); середнього рівня – по 53 % студентів ЕГ і КГ (було по 46,2 % в обох групах); на низькому рівні залишилося 4,7 % респондентів ЕГ (було – 35,5 %) та 22 % студентів КГ (було – 35,3 %).

Для перевірки одержаних результатів було використано розрахунок по критерію Стьюдента і

кореляції Пірсона. Одержані результати після формувального етапу експерименту виявилися статистично значущими. Порівняння результатів рівнів сформованості професійно-художньої культури студентів на етапах проведення констатувального і формувального етапів експерименту засвідчило середню відмінність між показниками для ЕГ (майже 30 %).

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови, розроблено й апробовано експериментальну модель формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності.

1. Професійно-художня діяльність розглядається як особливий вид художньої діяльності, що виражається в художньому способі сприймання, пізнання, втілення в матеріалі відповідно до естетичних принципів і закономірностей розвитку образотворчого мистецтва. Для професійно-художньої діяльності характерні: наявність художньо-естетичної спрямованості особистості, ідеї, задуму, спеціальних здібностей і психологічних якостей, сприятливих умов для творчості; соціокультурна або особистісна значущість діяльності; а також отримання передбачуваного результату.

2. Художня діяльність розглядається як діяльність, у процесі якої створюється і сприймається витвір мистецтва. Художня діяльність включає в себе різні види людської діяльності (перетворювальну, пізнавальну, оцінну, виховну, комунікативну, ігрову, графічну та ін.). Графічна діяльність виступає як процес і як результат художнього розвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Результатом освоєння графічної культури є здібності сприйняття візуальних образів, творів мистецтва, вміння їх аналізувати, інтерпретувати, оцінювати, зіставляти, уявляти, створювати на цій основі індивідуальні художні образи.

3. Професійно-художня культура – це особливий різновид культури суспільства, в якому сконцентрований досвід спеціальної суспільно організованої практики навчання і виховання підростаючого покоління у закладах освіти для реалізації способів педагогічної та професійної діяльності і способів оволодіння художньою діяльністю. До структури професійно-художньої культури особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва входить: мотиваційно-ціннісний, когнітивний й операціональний компоненти.

4. Критеріями сформованості професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва було обрано: професійна спрямованість з такими показниками: розуміння цілей професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва; задоволеність професійним вибором; усвідомлення цінності професійних знань та вмінь у педагогічному процесі; мистецтвознавчий, показниками якого є: наявність у студентів знань з історії мистецтва; вміння оцінювати твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; обізнаність із культурою народу, його традиціями; рефлексивно-творчий із показниками: прояви творчої

активності; вміння ставити й самостійно вирішувати завдання професійно-художньої діяльності (рефлексивні, прогностичні, організаційні, коригувальні); вміння використовувати в роботі інноваційні технології.

Відповідно до цього було виявлено рівні сформованості професійно-художньої культури: високий, середній, низький. За результатами констатувального етапу експерименту низький рівень виявили 35,5 % респондентів ЕГ і 35,3% КГ; середній – 46,2 % студентів ЕГ і КГ; високий рівень – лише 18,3 % майбутніх учителів ЕГ і 18,5 % КГ.

5. Доведено, що формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва відбувається ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: усвідомлення студентами професійно-художньої культури як багатоаспектного явища й цілісної системи загального й культурного розвитку особистості; інтеграція спеціальних навчальних дисциплін із дисциплінами гуманітарної і професійно-практичної підготовки, необхідних у подальшій художньо-творчій, педагогічній діяльності; занурення студентів в активну, творчу, художньо-графічну, професійно спрямовану діяльність.

6. Було розроблено експериментальну модель формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності, яка передбачала проведення цілеспрямованої роботи, що відбувалася поетапно. Метою орієнтувального етапу було набуття студентами необхідних знань щодо професійно-художньої культури вчителя образотворчого мистецтва, діяльнісного – набуття практичних умінь і навичок майбутніх учителів з організації образотворчої діяльності учнів; оцінний етап передбачав застосування здобутих знань, умінь і навичок під час проходження педагогічної практики. Засобами формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва виступили: лекції, семінари, диспути, ділові ігри, розробка власних виховних заходів естетичного спрямування, інтегративний курс з дисципліни «Художня графіка» тощо.

7. Упровадження моделі реалізації педагогічних умов формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва виявило значні позитивні зміни в респондентів експериментальної групи: на високому рівні знаходилися 42,3 % студентів (у КГ – 25 %); на середньому рівні – по 53 % в обох групах; на низькому рівні залишилося 4,7 % (у КГ – 22 %).

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні методів, прийомів і засобів розвитку професійно-художньої культури в системі післядипломної освіти вчителів.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях автора:

1. Таама Аль Атаби Аяд Хаяви. Графіка в системі формування професійно-

художественной культуры студентов / Таама Аль Атаби Аяд Хаяви // Проблемы сучасної педагогічної освіти: зб.статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2011. – Вип. 31. [Серія: «Педагогіка і психологія»]. – Ч.2. – С. 244-249.

2. Таама Аль Атаби Аяд Хаяви. Графический дизайн как средство формирования творческой деятельности студентов / Таама Аль Атаби Аяд Хаяви // Наука і освіта: науково-практичний журнал. – 2010. – № 2 / LXXXIX. – С. 183-186.

3. Таама Аль Атабі Аяд Хаяві. Графічна діяльність як засіб формування професійно-художньої культури студентів / Таама Аль Атабі Аяд Хаяві // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова: зб.наук.пр. – [Серія 16 «Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики»]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. – С. 276-279.

4. Таама Аль Атаби Аяд Хаяви. Основные составляющие формирования эстетической культуры студентов в процессе освоения графического дизайна / Таама Аль Атаби Аяд Хаяви // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук.пр. – Одеса, 2009. – С. 77-82.

5. Таама Аль Атаби Аяд Хаяви. Компьютерная графика как условие формирования профессионально-художественной культуры студентов: материалы VII междунар. конф. [«Стратегия качества в промышленности и образовании»], (3-10 июня 2011 г.) // Acta Universitatis Pontica Euximus: междунар. научн.журнал. – Днепропетровск-Варна, 2011. – С. 679-682.

6. Таама Аль Атаби Аяд Хаяви. Художественная культура в структуре профессиональной подготовки учителя: материалы всеукр. научно-практ. конф. [«Декоративно-прикладне мистецтво в національній системі художньо-педагогічної освіти: досвід і перспективи»], (19-21 жовтня 2010 р.). – Одеса: ПНПУ імені К.Д.Ушинського, 2010. – С. 106-107.

7. Таама Аль Атаби Аяд Хаяви. Педагогические условия формирования профессионально-художественной культуры будущих учителей изобразительного искусства: материалы міжнар.науково-практ.конф. [«Становлення особистості професіонала: перспективи і розвиток»], (24-25 лютого 2012 р.). – Одеса, 2012. – С. 188-190.

АНОТАЦІЯ

Таама Аль Атабі Аяд Хаяві. Формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», МОНмолодьспорту України. – Одеса, 2012.

У дисертації вперше визначено сутність і компонентну структуру (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операціональний компоненти) професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва, критерії (професійна спрямованість, мистецтвознавчий, рефлексивно-

творчий), з їх показниками, якісні характеристики рівнів (високий, середній, низький) сформованості зазначеної культури, педагогічні умови формування професійно-художньої культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі графічної діяльності (усвідомлення студентами професійно-художньої культури як багатоаспектного явища й цілісної системи загального й культурного розвитку особистості; інтеграція спеціальних навчальних дисциплін із дисциплінами гуманітарної і професійно-практичної підготовки, необхідних у подальшій художньо-творчій, педагогічній діяльності; занурення студентів в активну, творчу, художньо-графічну, професійно спрямовану діяльність), що реалізовувалися поетапно (орієнтувальний, діяльнісний, оцінний етапи). Матеріали дослідження знайшли практичне відображення в розробці й апробації інтегративного курсу «Художня графіка».

Ключові слова: майбутні вчителі образотворчого мистецтва, професійно-художня культура, художня діяльність, графічна діяльність, педагогічні умови.

АННОТАЦІЯ

Таама Аль Атаби Аяд Хаяви. Формирование профессионально-художественной культуры будущих учителей изобразительного искусства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского» МОНмолодежьспорта Украины. – Одеса, 2012.

В диссертации исследуется проблема формирования профессионально-художественной культуры будущих учителей изобразительного искусства.

В первой главе «Теоретико-методологические основы формирования у будущих учителей изобразительного искусства профессионально-художественной культуры» проанализирована философская, психолого-педагогическая, искусствоведческая и научно-методическая литература по проблеме исследования; определены сущность и структура феномена «профессионально-художественная культура будущих учителей изобразительного искусства»; педагогические условия формирования профессионально-художественной культуры будущих учителей изобразительного искусства.

Профессионально-художественная деятельность рассматривается как особый вид художественной деятельности, выражающаяся в художественном способе восприятия, познания, воплощения в материале в соответствии с эстетическими принципами и закономерностями развития изобразительного искусства. Для профессионально-художественной деятельности характерны: наличие художественно-эстетической направленности личности, идеи, замысла; благоприятных условий для творчества, личностных предпосылок (специальных способностей и

психологических качеств), социокультурная или личностная значимость деятельности; а также получение результата. Основными подструктурами профессионально-художественной деятельности являются: организационно-управленческая, научно-исследовательская, культурно-просветительская, художественно-изобразительная.

Профессионально-художественная культура – это особенная разновидность культуры общества, в котором сконцентрирован опыт специальной общественно организованной практики обучения и воспитания подрастающего поколения в заведениях образования для реализации способов педагогической и профессиональной деятельности и способов овладения художественной деятельностью. В структуру профессионально-художественной культуры будущих учителей изобразительного искусства входят: мотивационно-ценностный, когнитивный и операциональный компоненты.

Педагогическими условиями формирования профессионально-художественной культуры будущих учителей изобразительного искусства являются: осознание студентами профессионально-художественной культуры как многоаспектного явления и целостной системы общего и культурного развития личности; интеграция специальных учебных дисциплин с дисциплинами гуманитарной и профессионально-практической подготовки, необходимых в дальнейшей художественно-творческой, педагогической деятельности; погружение студентов в активную, творческую, художественно-графическую, профессионально направленную деятельность.

Во второй главе «Экспериментальное исследование формирования профессионально-художественной культуры будущих учителей изобразительного искусства» определены критерии, показатели и уровни сформированности профессионально-художественной культуры у будущих учителей изобразительного искусства; разработана и экспериментально апробирована методика диагностики указанного качества и модель реализации педагогических условий формирования профессионально-художественной культуры у будущих учителей изобразительного искусства; поданы результаты констатирующего и формирующего этапов исследования.

Критериями уровней сформированности профессионально-художественной культуры и их показателями выступили: профессиональной направленности (понимание целей профессиональной деятельности учителя изобразительного искусства; удовлетворенность профессиональным выбором; осознание ценности профессиональных знаний и умений в педагогическом процессе); искусствоведческий (наличие знаний по истории искусства; умение оценивать произведения изобразительного и декоративно-прикладного искусства; осведомленность о культуре народа, его традициях); рефлексивно-творческий (степень творческой активности, наличие умения ставить и самостоятельно решать задачи профессиональной деятельности (рефлексивные, прогностические, организационные, коррекционные), умение использовать в работе инновационные технологии).

Модель формирования профессионально-художественной культуры будущих учителей

изобразительного искусства, предусматривала осуществление экспериментальной работы в несколько этапов. Ознакомительный этап был направлен на приобретение студентами необходимых знаний относительно профессионально-художественной культуры учителей изобразительного искусства; на деятельностном этапе осуществлялось формирование умений и навыков по организации изобразительной деятельности учащихся, оценочный этап имел целью использование студентами приобретенных знаний, умений и навыков во время прохождения педагогической практики.

Результаты заключительного этапа проведенного экспериментального исследования и их сравнительная характеристика показали целесообразность реализации экспериментальной модели формирования профессионально-художественной культуры у будущих учителей изобразительного искусства с внедрением выявленных педагогических условий и использования эффективных форм и методов обучения студентов художественной графике.

Ключевые слова: будущие учителя изобразительного искусства, профессионально-художественная культура, художественная деятельность, графическая деятельность, педагогические условия.

ANNOTATION

Taama Al Ataby Ayad Hayawi. The Formation of Professional Artistic Culture of Future Fine Art Teachers. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – State establishment “South National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy”, Ministry of Education, Science, Youth and Sports of Ukraine. – Odessa, 2012.

In the dissertation for the first time the essence and the componential structure (motivational-value, cognitive, operational components) of the professional artistic culture of future Fine Art teachers are presented; criteria (of professional orientation, art criticism, reflexive-creative), indexes, quality characteristics of levels (high, average, low) of the indicated culture formation, pedagogical conditions of forming professional artistic culture of future Fine Art teachers in the process of graphic activity (students' realization of professional artistic culture as multiple-aspect phenomenon and integral system of general and cultural personality development; integration of special academic subjects and those of humanities and professional practical training, necessary for the future artistic-creative pedagogical activity; students' immersion in the active, creative, artistic-graphic, specialty-oriented activity) that were realized in stages (orientation, activity, evaluation stages) are determined, the notion “professional artistic culture of future Fine Art teachers” is defined. The materials of the investigation were practically reflected in the elaboration and approbation of the integral course of study “Art Graphic”.

Key words: future Fine Art teachers, professional artistic culture, artistic activity, pedagogical conditions.